

**ФЕНОМЕН В. СИМОНЕНКА ТА УКРАЇНСЬКОГО
ШІСТДЕСЯТНИЦТВА У СПОДІВАННЯХ ЕМІГРАНТІВ:
ДЕЯКІ СПОСТЕРЕЖЕННЯ НАД ПОЕТИКОЮ
І РИТОРИКОЮ ПЕРЕКЛАДАЧІВ**

Статтю присвячено дослідженню творчості В. Симоненка в англomовному дискурсі. Розглядаються й аналізуються літературознавчі праці українських емігрантів, поезії шістдесятника В. Симоненка.

Ключові слова: феномен, інтерпретація, літературознавчий аналіз, дискурс, переклад.

Drapak H. Phenomenon of V. Symonenko's and Ukrainian Shistdesyatnitstva in the Hopes of Emigrants: Some Supervisions are Above Poetics and Rhetoric of Translators. The scientific article is devoted to the investigation of Vasyl Symonenko's poetry in English discourse. The literary works of Ukrainian emigrants and poetry by V. Symonenko are examined and analyzed in the article.

Key words: phenomenon, interpretation, literary analyze, discourse, translation.

Шістдесяті роки ХХ століття – час бунту поколінь в Україні. Ці роки були бурхливими на Заході також, але український феномен шістдесятництва істотно відрізнявся як від західної сексуальної революції, руху хіпі, так і рок-н-ролу. Молоде покоління української інтелігенції тоді спалахнуло відродженням української культури, яка катастрофічно занепадала ще з 1930-х років. Шістдесятники – це покоління сміливих українських інтелектуалів, які прагнули передусім свободи слова, обстоювали національну ідею, тому, за словами Б. Кравціва, „започаткували справжню революцію” [14, 5].

Молоді й талановиті письменники ігнорували догми й канони „соціалістичного реалізму”. Серед грона відчайдушних шістдесятників чільне місце посідав Василь Симоненко, поет, творчість якого довгий час не була достатньо дослідженою і належно поцінованою.

Василь Симоненко почав писати замолоду, ще під час навчання у Київському університеті. Постать В. Симоненка тоді була менш помітною, ніж того заслуговувала. На це існувало багато причин. Поет був досить скромною людиною з великими сумнівами щодо своїх можливостей. Не раз він називав себе „маленьким чорноробом поезії”. Після появи у світ збірки поезій „Тиша і грім” 1962 р. та після

поширення чуток, що існує справжній Симоненко, який у цензуровані збірки не входить, літературні критики звернули увагу на молодого поета. Степан Крижанівський, зокрема, написав: „Як грім народжується з тиші, так з глибини нашої землі, з надр нашого народу вибруньковується нова поетична індивідуальність...” [3, 542].

Треба констатувати той факт, що українські літературознавці не поспішали вивчати літературно-критичну творчість В. Симоненка, хоча він був інтегральною частиною літературного руху „шістдесятників”. Його вірші безперервно й безжалісно спотворювалися та заборонялися радянською цензурою. У своєму щоденнику поет зізнався: „Друковані органи стають ще бездарнішими і зухвалішими. «Літературна Україна» каструє мою статтю. «Україна» знущається над віршами. Кожен лакей робить як йому заманеться...” (03.09.1963 р.) [16, 379]. Після передчасної смерті В. Симоненка чимало бруду було вилито на його ім'я. М. Шамота, тодішній директор Інституту літератури, як згадував В. Коваль, не раз застерігав шанувальників пам'яті поета, що „Підносити творчість Симоненка як взірець для літературної молоді. Міряти Симоненком інших поетів, видавати його за приклад мужності – це треба рішуче відкинути” [3, 543].

Натомість інакше інтерпретували творчість Симоненка представники української діаспори, яким доводилося вивчати українську поезію здебільшого за першодруками у місцевій радянській пресі. Після публікації „захаяльної творчості” Симоненка у діаспорній „Сучасності” (ч. 1, 1965 р.), на батьківщині поета вони не визнавалися, а факт оприлюднення за кордоном пояснювали як річ випадкову, провокацію „буржуазних націоналістів”. У „Радянській Україні” (05.04.1965 р.) Микола Негода у матеріалі „Еверест підлості” подав лист начебто матері покійного поета, яка апелювала до ЦК КПУ з проханням „захистити добре ім'я її сина комуніста...”

Ґрунтовним дослідженням творчості Василя Симоненка стала книга, опублікована видавництвом „Пролог” у Нью-Йорку 1965 р. під назвою „Василь Симоненко. Берег чекань”. Її упорядник – Іван Кошелівець. Назва „Берег чекань” вимагає окремого пояснення. За кордоном поширилися чутки, що Симоненко ще в 1962 чи то в 1963 р. підготував до друку збірку поезій під такою назвою, але радянські видавництва, мовляв, відкинули її. У журналі „Сучасність” (ч. 1, 1965 р.) твердили: „...збірка «Берег чекань», що була підготована до друку

1963 року, не побачила світу, – вона в рукописах почала жити і ходити поміж людьми по всій Україні...” Книга складалася з трьох частин: перша – це літературно-критичний аналіз творчості поета, друга – поезії і щоденникові записи, третя – коментарі Івана Кошелівця.

Автор наголошував, що поет не здавався йому яскраво вираженим модерністом, а швидше – традиційним поетом, який здебільшого використовував ямбічно метроритмічний ряд і чотирирядкові строфи. За словами українського вигнанця, формальна простота віршів Симоненка є оманливою, бо за класичною формою його поезії легко побачити ті елементи, які характеризують його як поета живої думки. Кажучи про індивідуальність Симоненка як поета, І. Кошелівець звернув увагу на дискретно дозоване насичення якимось звуком, наприклад:

*Сам я сонний ходив землею,
Але ти, як весняний грім,
Стала совістю і душею,
І щасливим нещастям моїм...*

Літературознавець звертав особливу увагу на семантику слів у віршах Симоненка, на основі якої поет часто творив оригінальні асоціативні комбінації, що засвідчували щось „специфічно симоненківське”. Своє твердження Кошелівець ілюстрував прикладом із вірша „Жорна”:

*І сіялось не борошно,
а мука...*

Поет, використовуючи синонімо-омографічні семантичні прикмети слів *борошно* – *мука*, зумисне не поставив наголосу на останньому, яке мало б звучати – *мўка*.

Дослідник вважав, що рання лірика В. Симоненка не скрізь є оригінальною, хоча й визнавав, що безпосередність і щирість поета, яка присутня в цій поезії, позбавляє її літературщини. Читання цих творів, не вражаючи особливою винахідливістю та оригінальністю, викликало враження справжньої поезії.

У своєму дослідженні І. Кошелівець констатував: „Є знову ж поети занадто вітальні, вони ніби розкошують у творчому натхненні і на цьому бенкеті роздають усе, що ледь устигло лягти на папір. Таких

називають «нерівними», і навіть якщо вони є винятково талановиті, у них трапляються досадні зигзаги і спади...” [1, 26]. Симоненка дослідник також відносив до „нерівних” поетів, пояснюючи це існуванням поезій, які позбавлені проблемності, та які охоче публікували видавці.

Особливу увагу автор звертав на образ матері в поезіях Симоненка, „якому віддано стільки щирої уваги, скільки в нашій літературі не траплялось либонь від Шевченка” [1, 38].

*Скільки б не судилося страждати,
Всеодно благословлю завжди
День, коли мене родила мати
Для життя, для щастя, для біди.*

За словами літературознавця, образ матері наскрізний у поезії Симоненка, зокрема його зустрічаємо в поезіях „Жорна”, „Дума про щастя”, „Лебеді материнства”, „Скільки б не судилося страждати” та багатьох інших.

Аналізуючи такі вірші, як „Монархи”, „Я”, „Балада про зайшого чоловіка”, „Брама”, критик відзначив поетичну майстерність, констатував велику силу цих творів Симоненка і вбачав у них непідробну мужність. Вірш „Гранітні обеліски мов медузи”, який дістав ще іншу назву „Пророцтво 17 року”, на думку Кошелівця, за силою гніву і пристрасті, може, і не мав собі рівного у світовій літературі:

*Мільярди вір – зариті у чорнозем,
Мільярди щасть – розвіяні у прах...
Душа горить, палає лютий розум,
І ненависть регоче на вітрах.*

Неодноразово дослідник згадував ім'я Шевченка як критерій оцінки Симоненка.

Підсумовуючи розділ, автор зауважив, що за стриманою майже традиційною формою Симоненко відмінний від інших, у своєму стилі він скромний, але завжди свіжий і в метафорах, які ніколи не наслідувальні чи запозичені в когось. Порівнюючи першу збірку поета з посмертною, критик говорив про висхідний процес дозрівання, посилаючись на Е. Рейса, стверджував, що поетична зрілість приходить тільки з віком. Феномен Симоненка, за словами дослідника, належить саме до тих, які підтверджують гіпотезу Рейса. Іван

Кошелівець зробив висновок: „...рання смерть його позбавила українську літературу визначного поета” [1, 56].

У 1967 р. у Нью-Йорку видавництво „Пролог” опублікувало антологію нової української поезії „Шістдесят поетів шістдесятих років”, упорядковану Богданом Кравцівим. Обравши для цієї антології 60 прізвищ із меншою чи більшою кількістю творів, автор привертав увагу читачів до творчості шістдесятників, серед яких постать Василя Симоненка посідала чільне місце в антології. Б. Кравців слушно і завбачливо узагальнив долю та роль поета: „Симоненко починав звичайними для загального тону тогочасної радянської поезії декларативними віршами, але в пізніших своїх поезіях піднісся до вершин мужнього громадянського пафосу...” [14, 32].

Антологія презентувала тринадцять кращих поезій В. Симоненка, серед яких були „Лебеді материнства”, „Ти знаєш”, „Монархи”, „Задивляюсь у твої зіниці” та інші.

У Нью-Йорку 1997 р. вийшла „Хрестоматія української літератури ХХ століття”, упорядкована Є. Федоренком і П. Маляром. До поезій В. Симоненка подано коротку передмову, в якій автор стверджував, що В. Симоненко є одним із найвідоміших письменників-шістдесятників. „Його твори були голосом покоління, що пробуджувалося від рабської сплячки й будило національну свідомість та людську гідність і честь” [12, 34], – написав дослідник.

1975 р. у Лондоні опублікована книга Ігоря Шанковського „Василь Симоненко: Семантична студія”. Автор книги аналізує творчість В. Симоненка. Літературознавець розглядав семантичне навантаження слів і виразів у поезії Симоненка, а також визначав місце передчасно померлого поета серед інших українських письменників. Автор вважав, щоб коректно оцінити творчість Симоненка, насамперед необхідно враховувати його добу й оточення. І. Шанковський розпочинав своє дослідження з аналізу щоденникових записів Симоненка, які допомагають читачеві збагнути духовність поета, іти слідами його роздумів і чуттєвих реакцій на події в житті народу і поета. На підтвердження своїх слів критик наводить слова відомих теоретиків: „...Найбільше очевидно причиною появи літературного твору є його творець – автор; отже пояснення справи на підставі індивідуальності та життя самого автора являється найстаршою і найбільш усталеною методою літературного дослідження...” [13, 39].

Шанковський стверджував, що саме щоденникові записи допоможуть літературним критикам влучно інтерпретувати окремі поезії Василя Симоненка. Для прикладу він узяв поему „Троянди в траурі”, уривок з неї „Монолог перед іконами”. Радянські критики інтерпретували її як антирелігійну, а самого Симоненка вважали атеїстом. У щоденнику письменника знаходимо інше пояснення: „...в «Трояндах у траурі» я зовсім не мав наміру «повалити богів». Я виступаю в них проти нової релігії, проти лицемірів, які не без успіху намагаються перетворити марксизм у релігію, в прокрустове ложе для науки, мистецтва і любові...” (8.X.1962 р.) [16, 374].

Поезію Василя Симоненка Шанковський називав революційною. Він аналізував вісімнадцять поезій, які були надруковані у книзі „Берег чекань”. Шанковський уважав, що ця кількість мінімальна порівняно з цілою спадщиною поета, та це твори – одні з кращих. Критик поділяв усі вісімнадцять поезій на три категорії: 1) поезія гніву; 2) психологічна поезія; 3) самовизначальна лірика.

Прикладом поезії гніву слугує вірш „Гранітні обеліски...”, який із цензурних міркувань був названий „Пророцтво 17 року”. Поштовхом до написання цього вірша стало потрясіння, викликане трагедією, що відкрилася перед Симоненком на місці поховання жертв сталінських репресій у Биківні. Тому назва „Пророцтво 17 року” явно є штучною і зроблена, аби відвернути увагу від коректного трактування змісту поезії.

Вірш „Задивляюсь у твої зіниці” критик відносить до самовизначальної лірики. Поезія, у якій виражене кредо поета, зазнала змін чи не найбільше.

Найбільш виразним зразком психологічної поезії Шанковський уважав вірш „Некролог кукурудзяному качанові...”. Симоненко, майстерно вживаючи засіб персоніфікації, за допомогою гіперболи отримав символічний зміст твору.

Зважаючи на тематику всіх вісімнадцяти поезій, які ввійшли до збірки „Берег чекань”, І. Шанковський зробив висновки, що творчість Василя Симоненка присвячена Україні та українському народові, а також це поезія голосного і сміливого протесту проти насильства, доконуваного під сучасну пору над українським народом.

У 1977 р. Ігор Шанковський опублікував своє дослідження англійською мовою. Там і знаходимо англомовні переклади поезій

Василя Симоненка, які виконано на досить високому стилістичному і лінгвістичному рівнях. Перекладач зумів передати англomовному читачеві не тільки зміст вірша, а й семантичне навантаження слів у поезії, про яке писав дослідник.

Молодий літературознавець і перекладач Андрій-Марія Фрейшин-Чировський у 1975 р. у США опублікував книгу під назвою „Гранітні обеліски”, де містилися переклади поезій В. Симоненка. За словами автора книги, основним завданням у перекладах для нього було передати силу та емоційність поезії Симоненка: „...I sacrificed the exact meaning in order to reflect the power and emotion of the poet’s writings” [16, 12].

Таким чином, літературознавці в екзилі одними з перших відкривали В. Симоненка як поета і громадського діяча англomовному читачеві. Літературно-критичний аналіз творчості письменника тоді й зараз показав, що поет, який сформувався у тоталітарному суспільстві, але у вільнолюбивому інтелектуальному середовищі, увійшов у поезію яскравою індивідуальністю і мав усі підстави для сподіваного дозрівання та вдосконалення.

Література

1. Буряченко С. Я. Крізь болотну тишу – до весняного грому.– К., 2001.– 124 с.
2. Василь Симоненко. Берег чекань / Упоряд. І. Кошелівець.– Нью-Йорк, 1965.– 223 с.
3. Гаврилів Т. Текст між культурами. Перекладознавчі студії.– К., 2005.– 200 с.
4. Коваль В. К. Серце моє в колючому дроті: Есе. Спогади. Документи.– К., 2005.– 703 с.
5. Кошелівець І. Сучасна література в УРСР.– Нью-Йорк, 1964.– 379 с.
6. Літературознавча енциклопедія / Автор-укладач Ю. І. Ковалів.– К., 2007.– 752 с.
7. Модрич-Верган В. Василь Симоненко: Нарис життя і творчості. – Нью-Йорк, 1985.– 65 с.
8. Теорія літератури: Підручник / За наук. ред. О. Галича.– К., 2006.– 488 с.
9. Ткаченко А. О. Василь Симоненко: Нарис життя і творчості.– К., 1990.– 310 с.
10. Топер П. М. Перевод в системе сравнительного литературоведения.– М., 2000.– 254 с.
11. Хрестоматія української літератури ХХ століття / Упоряд. Є. Федоренко, П. Маляр.– Нью-Йорк, 1997.– 400 с.

12. Шанковський І. Василь Симоненко: Семантична студія.– Лондон, 1975.– 210 с.
13. Шістдесят поетів шістдесятих років: Антологія нової української поезії / Упоряд. Б. Кравців.– Нью-Йорк, 1967.– 299 с.
14. Я кличу вас у відчаї не гнутья: Поезії / Упоряд. М. Томенко, П. Засенко.– К., 2003.– 408 с.
15. Chirovsky-Fr A. M. Granite obelisks.– U.S.A., 1975.– 145 p.
16. Shankovsky I. Vasyly Symonenko: Study in semantics.– London, 1977.– 212 p.

УДК 821.161.2–1.09

Марина Зуєнко

ЛІРИКА БОРИСА ЧИЧИБАБІНА З КОМУНІКАТИВНОЇ ТОЧКИ ЗОРУ

Розглядається лірика Б. Чичибабіна з комунікативної точки зору. Наголошується на особливостях художнього мовлення, образу ліричного співбесідника, жанрової орієнтації творчості митця. Досліджується еволюція комунікативної структури віршів відповідно до періодизації творчості поета.

Ключові слова: комунікативна структура лірики, поетичне мовлення, ліричний герой, жанр.

Zuyenko M. O. The Communicative Analysis of Lyric Poetry by B. Chichibabin's. The article deals with the communicative analysis of B/Chichibabin's poetry. The main attention is paid on the peculiarities of artistic language, lyrical hero and the system of genres. The evolution of communicative structure of poetry is analyzed according to the periodization of author's creative works.

Key words: the communicative structure of lyrics, artistic language, lyrical hero, genre.

Творчість Бориса Олексійовича Чичибабіна – це діалог поета з народом, який потрапив на перехрестя історії. Російськомовний поет увібрав у себе дві культури: українську й російську. У творчості для нього ідеалом були два письменники: О. Пушкін був для нього Богом, а Т. Шевченко – справжнім народним поетом. Кожен вірш митця є зверненням, закликом до об'єднання думки автора й читача заради духовного відродження. Б. Чичибабін був переконаний у рятівній функції поетичного слова: „А у меня такая мания, что мир поэзия спасет”.